

יד
מהר"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
שמות
טבת ה'תשע"ו ב'שכ"ז
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

דברי הגמרא במסכת שבת דף ל"א ע"א בעניין השאלות שנשאל האדם בשעה שמכניסים אותו לדין.
התרחקות מספרי כפירה שיש בהם דעות זרות.
מקור הסיפור שהובא ע"י מרן שליט"א בשיעור מוצש"ק מקץ ה'תשע"ו, בעניין השפעת נרות חנוכה על האדם.
ביאור דברי הגמרא שהובאה לעיל, ומה פירוש השאלה "פלפלת פחכמה".
הגירסאות הנכונות והמקובלות, רבא, בי"ת רפויה. ציפית לישועה, הלמ"ד בפתח, והיו"ד בשוא ודגושה. פלפלת פחכמה, בי"ת בפתח.
מה פירוש השאלה "עסקת בפריה ורביה".
השלמה בעניין האם קדיש דרבנן הוא חובה או רק מנהג, ועל מה סמכו בישיבות ובכוללים שאין אומרים קדיש לאחר הסדר או השיעור.
השלמה בעניין מלאכה שאינה צריכה לגופה בשבת, וטעם מדוע הרמב"ם לא כתב את ט"ל מלאכות האסורות בשבת כפי לשון הגמרא.
מדור "דקדוקי תורה" מפרשת וארא ועד פרשת בשלח.
חידוש מהיפ"ה יצ"ו בחיבורו "לעומת המחברת" על מחברת כתרי תורה בעניין מוצא האותיות, ופליאה על דברי מחברת התיגאן הנ"ל.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642

שלוחה 6

קול הלשון – 03-6171031

מספר השיעור במערכת קול הלשון – 459

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 335

השיעור מוקדש

להצלחת הרב נח בן משה רצון הי"ו.

המקום ברוך הוא ימלא כל משאלות ליבו לטובה, אכי"ר.

השיעור מוקדש להצלחת הרב נח בן משה רצון הי"ו. המקום ברוך הוא ימלא כל משאלות ליבו לטובה, אבי"ר.

דברי הגמרא במסכת שבת דף ל"א ע"א בעניין השאלות שנשאל האדם בשעה שמכניסים אותו לדין.

הגמרא במסכת שבת [דף ל"א ע"א] אומרת כך, אמר ריש לקיש, מאי דכתיב, וְהָיָה אָמוֹנֵת עֲתִידָהּ חֶסֶן יְשׁוּעַת חֲכָמַת וְדַעַת וגו' [ישעיהו ל"ג, ו]. זהו פסוק הקשה להבנה, מתחילתו ועד סופו. דורש ריש לקיש כך, אמונת, זה סדר זרעים. עתיד, זה סדר מועד. חוסן, זה סדר נשים. ישועות, זה סדר נזיקין. חכמת, זה סדר קדשים. ודעת, זה סדר טהרות. כל ששת סדרי משנה, רמוזים בפסוק זה. ואפילו הכי, יִרְאֵת יְיָ? הִיא אוֹצְרוֹ [שם].

אמר רבא, ויש גורסים, אמר רב, בשעה שמכניסים אדם לדין, אומרים לו, נשאת ונתת באמונה? קבעת עתים לתורה? עסקת בפריה ורביה? צפית לישועה? פלפלת בחכמה? הבנת דבר מתוך דבר? ואפילו הכי, אי יִרְאֵת יְיָ? הִיא אוֹצְרוֹ, אין. אי לא, לא. דהיינו, אפילו שהוא כבר במדרגות חשובות, נושא ונותן באמונה, וקובע עתים לתורה וכו', בכל אופן, יראה שמים היא העיקר. זהו האוצר. ואם לא, אין ערך וחשיבות, למעלות האחרות.

בשבועות הללו, פרשיות שובבי"ם ת"ת, אלו ימים מיוחדים, אשר נועדו לתיקון המעשים, בבחינת סור מִרַע וְעָשָׂה טוֹב [תהלים ל"ד, ט"ו], כפי שדיברנו פעמים רבות בשנים שעברו. מכיון שהדברים כבר מודפסים בחוברות "שערי יצחק", אין צורך לחזור על הדברים שוב, אפשר לראות זאת שם בכתב.

התרחקות מספרי כפירה שיש בהם דעות זרות, ובכלל זה, עניין ההתרחקות מספרי קריאה, הפסולים מכל הבחינות. כולל הספרים, אשר יש בהם דעות כוזבות.

ראיתי מספרים על מסיונר אחד, בעוה"ר הוא היה יהודי משומד, אשר נכנס לרכבת, והתחיל לחלק לאנשים חומר קריאה, כל מיני ספרים רח"ל. היה שם תלמיד חכם אחד, אשר ההוא נתן לידיו חומר זה. הוא התחיל לקרוא בזה, וכשהבין מה זה, הוא העיף וזרק לו את הספר. פנה הת"ח ואמר לאותו מסיונר, תגיד לי, אתה נורמאלי? למה נתת לי זאת? וכי חשבת שאני אקח את הספר הזה? וכי לא חשבת שאזרוק אותך? ענה לו, זה כל מה שאני צריך, שתקרא בו רק כמה דקות, לא יותר מכך.

לפעמים, יכול להיות אפילו זמן קצר, שבו האדם נתן עיניו במקומות שאינם נכונים, והדבר יזיק לו לכל החיים, והוא כבר לא יוכל למחוק זאת מהמות.

הוא היה צריך לקרוע את הספר, בכדי שח"ו לא יימשך הנזק. כי כאשר הוא מחזיר לו את הספר, הרשע ההוא יכול לתת זאת לעוד יהודים אחרים.

מקור הסיפור שהובא ע"י מרן שליט"א בשיעור מוצש"ק מקץ ה'תשע"ו, בעניין השפעת נרות חנוכה על האדם.

בשיעור [מוצש"ק מקץ ה'תשע"ו] סיפרתי על־פה איזה סיפור בקשר לחנוכה, אבל כעת זכיתי לקבל את המקור בכתב, מאת ידידנו הרב נתנאל קרני הי"ו, הוא העביר לי צילום מן הספר באר החיים, אשר נדפס לאחרונה וירושלם עיקו"ת [דף מ"ג, ויישר כוחו. המקום ב"ה ימלא כל משאלות ליבו לטובה, אבי"ר. לכן ברצוני לקרוא כעת זאת בפניכם.

סיפר לי ראש ישיבה והוא גברא רבא, בין תפקידיו ללמד את צעירי הצאן, הוא מטפל גם בפירות נושרים. בעוה"ר, אלה שנפלו מהעץ. נשרו מעץ החיים. אלה החלשים מבני החבורה שנטתה נפשם לעזוב את דרך התורה רח"ל, והוא יחיד מומחה ללמד תועים בינה,

שערי יצחק – השיעור השבועי

עליהם. כי כאשר אתה מסתכל על הנרות הללו, אתה מתנתק ממני. וזכה אותו הבחור, שניצלה נפשו מרדת שחת, כי הניצוץ של הנרות השפיע עליו לחזור לצור מחצבתו.

מכאן רואים, כמה מזיק הקשר עם הטומאה. ומצד שני, כמה מועיל הקשר עם הקדושה. לראות ולהרגיש זאת בחוש. במעשה זה, הנרות השפיעו על הקדושה. אבל חושבני, כי כיון שהוא חש וראה, כיצד נרות החנוכה מנתקים אותו מן הטומאה, הוא הבין כי בעוה"ז אפשר להרגיש דברים רוחניים, וממילא הדבר חיוני אותו באמונה, וב"ה בזכות כך הוא זכה לחזור בחזרה.

בכל אופן, בכל תחום ובכל עניין, בפרט בזמנינו, צריכים לסתום את כל החורים והסדקים, ממש להיכנס לתיבת נח, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, לגור בסביבה טובה, שח"ו לא תהיה השפעה בלתי טובה, לא רק לגבי הילדים, אלא גם לגבי המבוגרים, צריך שמירה גדולה, לחזק את יראת השם יתברך.

ביאור דברי הגמרא שהובאה לעיל, ומה פירוש השאלה "פלפלת בחכמה".

הגירסאות הנכונות והמקובלות, רבא, בי"ת רפויה. ציפית לישועה, הלמד בפתח, והיו"ד בשוא ודגושה. פלפלת בחכמה, בי"ת בפתח.

נחזור לדברי הגמרא, אמר רבא, בשעה שמכניסין אדם לדין, כאשר האדם מגיע לעולם העליון, מכניסים אותו לדין, והדבר הראשון ששואלים אותו, לא האם הוא הניח תפילין או שמר שבת, אלא אומרים לו, שואלים אותו שאלות מיוחדות, נשאת ונתת באמונה? לצערינו, זהו דבר, אשר הרבה אנשים נכשלים בו. המשא ומתן שלהם, איננו אמיתי. הם מרשים לעצמם, הרבה היתרים, בענייני גזילה וכו'. ק"ו אם הם סוחרים, כיון שזאת הפרנסה שלו, והוא חושב שזאת 'חכמה', שהוא כביכול מרויח מכך.

להחזירם לדרך הטובה. בין תלמידיו, היה בחור אחד שהתדרדר ביותר, והתחבר אל איש אחד שהיה לו כוחות הכישוף והטומאה. ובכוח המשיכה שהיה לו, משך אחריו את נפשו יותר ויותר, וכמעט שהלה צד את הבחור התמים ברשתו, ה' ירחם. הבחור הזה, התקרב לאותו טמא אשר עשה כישופים.

בזמנו, אמרתי את הסיפור הזה בע"פ, אחרי שקראתי אותו רק בחטף, בזמן שהספר הזדמן לי, וכנראה לא דייקתי. (אעפ"י שאיסור שקר, הוא רק במתכוין, ע"י שערי תשובה לרבי יונה שער ג' אות קפ"א, וע"ע מנורת המאור פרק ל"ה). אמנם, בודאי שעיקר הסיפור אמרתי נכון, אבל כיון שחשוב לומר את הדברים כפי שהם, וב"ה הספר הזדמן לפני כעת, לכן אמרתי שכדאי לתקן זאת, בכדי שיהיו הדברים כהווייתן.

הימים האלו היו ימי חנוכה, ובאחת משיחותיו איתו דרך הטלפון, זהו חידוש מעניין, שההשפעה הרעה פועלת אפילו לא פנים אל פנים, אלא אפילו דרך טלפון, נעמד הבחור ליד החלון. מבלי משים, הביט הבחור בנרות חנוכה שבקעו מאחד הבתים. באותו רגע, שאל אותו איש שיחו המכשף, היכן אתה עומד? איפה אתה נמצא? התפלא הבחור ואמר, לא, אני נמצא באותו המקום, לא שיניתי את מקומי בכלל. אני באותו החדר, שהייתי שם בתחילת השיחה. אולם הלה התעקש ואמר, לא יתכן כדבר הזה. זה לא יכול להיות. אתה עברת למקום אחר. הוא מרגיש, שלפתע אין לו עוד שליטה עליו. והוא ביקש ממנו, תגיד ותפרט באזני, מה אתה רואה לפניך? לפי תומו, סיפר הבחור, אני מסתכל מבעד החלון, ורואה נרות מרצדים מולי.

מיד נזעק הלה וצויהו להחליף מבטו מיד לדבר אחר, כי אור הנרות גורם לנתק את הקשר ביניהם. אותו רשע אומר לו, אל תסתכל

לאחר מכן שואלים את האדם, קבעת עתים לתורה? טוב, אינך בחר ישיבה, או אברך כולל, אבל לפחות קבעת עתים לתורה? אתה חייב בכך. כמו מסמר הקבוע.

והשאלות הבאות, עסקת בפריה ורבייה? נסביר בעזרת ה' בהמשך.

צפית לישועה? מהרי"ץ זיע"א מביא את דברי הזוהר הקדוש ובהקדמה דף ד"ג, כי ישנה מצוה לצפות לישועה בכל יום. דהיינו, שהאדם מחכה ומצפה לביאת המשיח, לא מספיק שהוא מאמין. הרמב"ם כותב בהלכות מלכים ופרק י"א הלכה א"ז, שמי שאינו מצפה לביאת המשיח, הוא כופר, לא רק בדברי הנביאים, אלא כופר בתורה. אבל הרמב"ם לא מגדיר, מתי צריך לצפות? הוא אינו אומר, כי ישנה חובה לצפות בכל יום. לכן מהרי"ץ אומר, שצריך לכוון זאת כאשר אומרים לישועתך קויתי יי", בסוף 'רפאני' ועיין שיעור מוצש"ק כי תצא ה'תשע"ה. ישנם עוד כמה מקומות כאלה בתפילות, הדבר גם תלוי בשינויי הנוסחאות, כגון במלים 'כי מחכים אנחנו לך', בנוסח הקדושה. צריך לכוון זאת, בכל יום.

שאלה נוספת, פלפלת בחכמה? הבנת דבר מתוך דבר? ואפילו הכי, אי יראת יי? היא או צרו, אין. אי לא, לא.

לפני שאכנס יותר לפני ולפנים, כיון שאנחנו דייקנים, מבני יהודה דקפדי לישנא ועיין עירובין דף נ"ג ע"א, ברצוני לעמוד תחילה על שלש הערות בגירסת הקריאה. זה בבחינת מה שאחז"ל, ליגרוס איניש, והדר ליסבר.

ראשית, לגבי 'אמר רבא', אני שומע מתלמידי חכמים, אפילו רבני צנעא, שהם קראו וקוראים 'אמר רבא', עם דגש באות בי"ת. הרי יש את רבה בה"א, ויש רבא באל"ף. כבר אינני מדבר על כך, שבישיבות אומרים 'אמר רבא'. לא ניכנס כעת לכך.

דבר שני, משום מה אני שומע אנשים הקוראים, 'ציפית לישועה'. אבל הגירסא שלנו כפי שקיבלנו מרבתינו כולם היא, 'ציפית לישועה'. לא 'לישועה' סתם, ישנם הרבה ישועות. אבל 'ציפית לישועה' הידועה, היינו לביאת המשיח.

דבר שלישי, 'פלפלת בחכמה', כנראה שישנם כאלה הגורסים, 'פלפלת בַּחְכְּמָה'. כך גם נראה מדברי מהרש"א שם. הוא מסביר, כי 'פלפלת בחכמה' היינו שלא יהא אדם מפלפל פלפול של-הבל, אלא שיהא כוונתו לפלפל בשכל בחכמה ודעת. דהיינו, ישנו פלפול, שהאדם מפלפל בסתם. בלי שכל. חסרה ההבנה. זאת סתם חריפות. א"כ משמע, שמהרש"א קורא כך, 'פלפלת בַּחְכְּמָה'. שהפלפול יהיה בחכמה. כמדומני, גם מהר"ל מפראג הסביר בדרך זו. אבל הגירסא שלנו, כפי שקיבלנו מרבתינו, היא 'פלפלת בַּחְכְּמָה'.

אלו שלושת הדברים.

לגבי השם 'רבה' בה"א, הדבר מוסכם שישנו דגש באות בי"ת. דגש חזק ומלרע. אבל לגבי השם 'רבא' באל"ף, אני למדתי מפי אבא מארי זצ"ל לקרוא 'רְבָא'. הבי"ת רפויה. ולא רק לגבי המלה רבא, אלא ה"ה לגבי כל המקומות האחרים, כגון רבי אבהו, רבי תלבו, וכדומה. האות בי"ת, היא רפויה. חושבני, כי מי שקורא 'רְבָא', זאת שגיאה, אעפ"י שעושה דגש קל. השגיאה הזאת באה, בגלל שפת הדיבור בארץ תימן. כי בלשון הערבית, אין אות בי"ת רפויה, כידוע. ואפילו שבדרך כלל, אנשי מחוז צנעא נזהרים בכך בקריאת התורה, אבל הדבר אינו תמיד. והראיה, כי בעל שו"ת רביד הזהב כותב [בסימן מ"א, דף ע"ד עמוד ד"ג], כי ישנם אפילו יודע ספר, המחליפים את הבי"ת הרפויה בבי"ת הדגושה בגלל שפת הדיבור. שמעתי ותשמעו הרבה אנשים, בפרט זקנים מן הדור שעבר, שהיו אומרים כך בברכת המזון, 'ארץ חמדה טוֹבָה וְרַחְבָּה'. ואפילו בספר תורה,

שערי יצחק – השיעור השבועי

אלא כנראה, כיון שכבר יש שם את ה"א הידיעה, במלה 'הישועה', א"כ אין צורך בעוד דגש באות יו"ד, בכדי להורות על הידיעה. אבל בנ"ד, במלים 'ציפית לישועה', אין את האות ה"א, לכן צריך לחזק זאת, ולומר 'לישועה', כי זהו במקום ה"א הידיעה. ולגבי המלים 'לישועתך קויתי י"י', שם הדבר מובן, כי לא שייך לומר 'לישועתך'. וכן לגבי המלים, 'כי לישועתך קוינו כל היום'. זהו משהו אחר.

לגבי 'פלפלת בַּחכמה', אכן הדבר צריך ביאור. כי לכאורה, לפי מה שפירש מהרש"א, הכוונה היא לפלפול בַּחכמה? אבל ראיתי, כי לפי דברי מהר"י אבוהב בספר מנורת המאור [פרק רס"ב], מובח שהוא קרא כך, 'בַּחכמה'. יש לו 'כללי' מיוחד, עם כמה סימנים, שהנושא הוא 'בפלפול החכמה'. ובין היתר, הוא מביא את המאמר הזה.

דרך אגב, מובא בספרים, כי הגר"א היה מחבב את הלימוד בספר מנורת המאור. אני אומר זאת, כי ישנם החושבים, שהספר מנורת המאור, מיועד לבעלי בתים. אבל מי שמבחין רואה, כי הספר איננו רק ליקוטים. מי שיעיין, כיצד הוא פותח, ובמה הוא מסיים, וכיצד הוא מקשר את הדברים, ואיך שהוא מסביר, רואים ממש כי הספר הזה הוא אוצר גדול. גם לגבי הנושא שלנו, מי שיתבונן שם יראה, כיצד הוא בנה כאן בנינים, רק שזה נראה כביכול בעזרה פשוטה.

מהרי"ץ כותב עליו [בעץ חיים דף קמ"ג ע"ב], ללמד דעת את העם מוסריו הנעימים, ואשרי העם שככה לו, כי דבריו ז"ל עריבים ומתוקים ומושכים את הלב לאב שבשמים, זת"ל [זכותו תגן לנו].

וזה לשון ספר מנורת המאור שם, אחרי שיהא מורגל האדם בלימוד התורה, בהיות חקוקה בלבו יראת שמים ואהבתו, וביצאו מרתיחת ימי נערותו, מגיע הזמן ליכנס בפלפול החכמה

הם קראו וקוראים בפרשת בשלה, 'ברכבו ובפרשיו'. הבי"ת של 'זבפרשיו' צריכה להיות רפויה, כמו שזה בכל הספרים לבטל נכון. הדבר קצת קשה להם. ויש אפילו החושבים שכך צריך להיות, בגלל סמיכותה לפ"א רפויה, ואכמ"ל.

זכורני, כי פעם שמעתי מישהו שקרא בתורה, בפרשת בראשית, 'ואיבה אשית'. שאלתי אותו, למה אתה אומר 'ואיבה'? הוא ענה לי, מה אעשה, הפה שלי יבש... כמובן זה רק תירוץ, אבל הדבר נובע מהשפעת שפת הדיבור.

בכל אופן, אינני יודע, מדוע ישנם כיום המתעקשים עדיין לומר 'רָפָא'. הם עדיין כאן בארץ ישראל, מושפעים מהלשון הערבית, כמו העיראקים שאומרים בטעות, 'ואהַפָּת', 'בכל לַפְּךָ'. ר' נתן הבבלי?

לגבי המלים 'ציפית לישועה', זהו כפי שהסברנו לעיל, רק שמתחילה קצת היה קשה לי, מדוע כאן ישנו דגש באות יו"ד, ואילו בתפילה אנו אומרים, 'מצמיח קרן הישועה', ללא דגש באות יו"ד. הרי בעצם, האות למ"ד במלה 'לישועה', היא כמו אות ה"א הידיעה. בתפילת שמונה עשרה, אנחנו אומרים את הכל עם הידיעה. כגון, 'הרוצה בַּתשובה'. איננו גורסים, 'בַּתשובה', כיון שהקב"ה אינו רוצה סתם תשובה, אלא צריך תשובה מעולה ושלימה. לכן אנו אומרים, 'בַּתשובה'. כמו כן, 'שומע הַתפילה'. איננו אומרים, 'שומע תפילה' סתם, אלא 'שומע התפילה', כיון שהקב"ה איננו שומע כל תפילה. למשל, את תפילת אומות העולם, הוא איננו שומע. וגם אם הם מתפללים, הכי הרבה זה מגיע אל השרים שלהם למעלה. וגם שהקב"ה שומע, רק את התפילה של מולים. כך מהרי"ץ מסביר בעץ חיים [דף מ"ח ע"א]. את הפירוש השני שאמרנו. הכל אנו אומרים בלשון ידיעה. א"כ, מאי שנא הכא, מדוע אנו אומרים 'הישועה', ללא דגש באות יו"ד?

כדי שיגיע למעלה עליונה. הוא מסביר, כי הפלפול בחכמה, הוא אינו בשלב הראשון. נראה, כי בעל מנורת המאור אינו מתכווין כאן במלה 'פלפול', למה שמתכוונים בדרך כלל, דהיינו ללימוד גמרא בפלפול, בקושיות ותירוצים חריפים, כמו פלפל. בסבאס. אלא הוא מדבר, על עומק התורה, על החכמות העיוניות של התורה. לכן הוא אומר, כי השלב הראשון הוא, ללמוד תורה, לדעת את המצוות ואת ההלכות. זהו השלב הראשון. ולאחר מכן, יבוא 'פלפול החכמה', דהיינו עמקות התורה.

שהתורה והחכמה בעניין זה, הם שני דברים נבדלים. האחד, המצוות והדינים. והשני, החכמות העיוניות. על כן צריך להקדים זה לזה בזמן.

השלב הראשון, חייב להיות עם תורה, ופלפול החכמה זהו השלב הבא. וכן מצינו לרבותינו שהבדילו זה מזה בפרק במה מדליקין. כדגרסינן התם, אמר רבי שמעון בן לקיש וכו', הוא מביא את הגמרא שהבאנו מקודם, כלום נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורביה, צפית לישועה, פלפלת בחכמה וכו'.

אומר מנורת המאור, נמצא שסידר רבא ימי האדם כסדר הראוי להיות. בראשונה, משא ומתן שלאמת לקיום גופו ולהנהגה מדינית ולדרכי שלום. אחר כך, שיקבע עתים לתורה, כדי שלא יוציא כל זמנו בקיום הגוף לבד. ואחר זה דיבר בזיווגו, כסדר הראוי לאדם ללמוד תורה ולישא אחר כך אשה. ואמר אחר זה, שיקבע בלבו האמונה, לשום מבטחו באדון הכל, לצפות בישועות הבאות בכל עת ובישועה הכללית. לפי דבריו אלו, בעניין ביאור 'ציפית לישועה', הוא מכניס הרבה ישועות, ולא דוקא ביאת המשיח. בכל אופן, נכלל בכך גם הישועה הכללית של עם ישראל.

לאחר מכן הוא כותב, ואחר כל זה, יפלפל בחכמה, ומפלפולה יבין דבר מתוך דבר. ועם כל זה, אם יש בו יראת שמים, אין. ואי לא, לא. שהיראה היא מבוא וקיום לכל לימוד שבועולם.

גם בהמשך, בפרקים הבאים, הוא עובר מעניין לעניין, ובסוף (בפרק רס"ז) הוא חוזר לעניין 'פלפול החכמה', ושם הוא מדבר על החכמות האלהיות, שזהו ה'פלפול בחכמה'.

אם כן מובן, שזה אינו פלפול בחכמה, אלא פלפול החכמה. דהיינו, חכמת התורה, הבנת כל מה שקשור לחכמות העיוניות, כאשר הפסגה היא סודות התורה. אבל הוא כולל בזה גם חכמות אחרות, כגון חכמת הרפואה, וכן חכמת התכונה וכדומה. דברים רבים, אשר גם בהם יש צורך, לעלייה במסילה העולה בית אל. זהו חיזוק לגירסתנו, ודלא כפירוש מהרש"א שהבאנו לעיל.

מה פירוש השאלה "עסקת בפריה ורביה".

בעניין השאלה 'עסקת בפריה ורביה', מביא מהרש"א שם חידוש גדול. וז"ל, לא אמר קיימת פריה ורביה, אלא עסקת, דהיינו להשיא יתום ויתומה.

לכאורה, מהרש"א הפליג בדבר. אמנם יש לו שאלה, מדוע צריך 'לעסוק' בפריה ורביה? לכאורה היה צריך לכתוב, 'קיימת' פריה ורביה? לכן הוא מתרץ, כי הכוונה היא, להשיא יתום ויתומה. זהו חידוש גדול מאד. כי משמע מדבריו, שזאת חובה על האדם, לדאוג להשיא יתום ויתומה. ושהדבר נקרא, 'לעסוק' בפריה ורביה.

זהו כמו 'לעסוק בדברי תורה', וכן 'עסק התורה', כידוע הט"ז מפרש בענייני ברכת התורה [סימן מ"ז], כי 'לעסוק' היינו, ללמוד

ולאחר מכן, 'ציפית לישועה', זהו 'ישועות' וכו'.

שאלה מהקהל: לפי דבריו אף אחד לא יצא זכאי בדין?

תשובת מרן שליט"א: נכון. רח"ל. לפי מהרש"א, הדבר חמור מאד. אלו השאלות הראשונות שישאלו אותנו. לכן, קצת תמהתי על כך. אמנם, ישנה אפשרות קצת להינצל, ע"י שהאדם יתרום כסף לצורך כך, שיתן צדקה להשיא יתום ויתומה. לפי מהרש"א, הוא מקיים בזה מצוה יותר גדולה, מאשר אם יתן סתם לזוג רגיל. אבל מ"מ לכאורה, זה לא יועיל ולא יציל. זה לא נקרא שהוא 'עסק' בפריה ורביה. כי לדבריו הכוונה היא, לטפל בכל צרכי היתום והיתומה.

שאלה מהקהל: עד איזה גיל, הם נקראים יתום ויתומה?

תשובת מרן שליט"א: כתוב 'להשיא יתום ויתומה', דהיינו שהם בגיל הנישואין.

שאלה מהקהל: בכל גיל?
תשובת מרן שליט"א: כן.

שאלה מהקהל: כמה זמן צריך לדאוג להם? כגון, אם אביו נפטר, כאשר הוא היה בגיל שש, וכעת הוא מתחתן בן 22?

תשובת מרן שליט"א: מסתמא, בדרך כלל, אין מי שיטפל בהם. דהיינו, אפילו שהדין של יתום ויתומה הוא, כאשר עדיין אין להם את האפשרות לטפל בעצמם, אבל לגבי חתונה, בודאי שהדבר קשה מאד כאשר אין את ההורים. ובפרט אם שני הצדדים יתומים, הדבר קשה מאד. לכל הפחות, אם צד אחד אינו יתום, אפשר שהדבר יהיה קצת מסודר. אבל בנ"ד, הדבר פרוץ. גם מצד ימין, וגם מצד שמאל.

ברם, היה קשה לי, מדוע מהרש"א פירש כך? אם מצד השאלה, למה כתוב 'עסקת' ולא 'קיימת', הרי בכל מקום שבו מדברים על נישואין, כתוב בלשון 'לעסוק' בפריה ורביה.

תורה בעיון וטורח ועמל. למרות שאיננו גורסים כך, 'לעסוק בדברי תורה', אלא 'על דברי תורה', אבל זה לא שאנו חולקים על המושג של ה"ט", אלא בגלל שהברכה הזאת ניתקנה לכל עם ישראל, וישנם גם אנשים פשוטים אשר אינם יכולים לפלפל בדברי תורה, אין להם זמן לכך, הם בקושי קוראים תהלים או חק לישראל, לכן תיקנו נוסח השוה לכל נפש. כך אומר הפרי חדש ושם בסי' מ"ז. אבל 'עסק התורה' היינו, כמו אדם שיש לו עסק, שראשו מונח שם.

ממילא לפי דברי מהרש"א, 'עסקת בפריה ורביה' היינו, להשיא יתום ויתומה. הוא עוסק בכך, כיון שאין מי שידאג להם.

אינני יודע, האם מהרש"א מתכווין ליתום "או" יתומה, וא"ו מחלקת. אבל לכאורה משמע מדבריו, כי כוונתו שגם החתן יתום, וגם הכלה יתומה. לשני הצדדים, אין מי שיטפל בהם. הרי צריך לדאוג להם לשידוך, ולכל ההוצאות מסביב, וזאת טירחא עצומה. דבר זה נקרא, 'עסקת' בפריה ורביה. כך אומר מהרש"א.

למעשה, הרי כתוב בגמרא, ששה דברים. 'נשאת ונתת באמונה', 'קבעת עתים לתורה' וכו'. וכל זה, הוא בכדי לסדר את הפסוק וְהָיָה אֲמוֹנַת עֲתִידָךְ חֶסֶן יְשׁוּעַת חֲכָמַת וְדַעַת. דהיינו, 'נשאת ונתת באמונה', זהו 'אמונת'. 'קבעת עתים לתורה', זהו 'עתך'. 'עסקת בפריה ורביה', זהו 'חוסך'. מדוע סדר נשים, נקרא 'חוסך', מפרש רש"י שם, לשון יורשין. ועל ידי אשה, נולדו יורשין. תרגום המלה 'ירושא', הוא 'אחסנא'. וכן תרגום המלה 'יירשו', 'יחסנון'. אם כן, בנ"ד הכוונה היא, שתשיא יתום ויתומה, ועי"כ יהיה להם יורשים. כך צריך להסביר, לפי דבריו. כלומר, צריך לדאוג שהעולם יתיישב, להשיא אותם, וממילא תהיה פריה ורביה. הרי היתום והיתומה, לא יהיו היורשים שלו. על כרחך, שההסבר הוא כך.

למשל, הגמרא במסכת יבמות [דף ס"ג ע"ב] אומרת, כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה, כאילו שופך דמים. על מה המדובר שם? וכי על יתום ויתומה? הרי המדובר, על נישואי האדם בעצמו. כאשר אינו עוסק בפריה ורביה.

כמו כן, בגמרא מסכת ברכות [דף י" ע"א] כתוב על חזקיהו וישעיהו כך, בַּיָּמִים הָהֵם חָלָה חֲזַקְיָהוּ לְמוֹת, וַיָּבֵא אֱלֹהֵי יִשְׁעֵיהוּ בֶן אֲמוּן הַנְּבִיא וַיֹּאמֶר אֵלָיו, כֹּה אָמַר יְיָ, צוּ לְבֵיתְךָ כִּי מֵת אַתָּה וְלֹא תִחְיֶה וְגו' [מלכים ב' כ', א']. [מרן שליט"א אומר את הפסוק בכינוי, 'צו לביתו כי מת הוא ולא יחיה'. העורך]. מאי 'כי מת אתה ולא תחיה'? מת אתה בעולם הזה, ולא תחיה לעולם הבא. אמר ליה, מאי כולי האי? מה קרה? רבוננו של עולם? הרי חזקיהו המלך, היה צדיק. מדוע לא יהיה לו, לא עולם הזה ולא עולם הבא? אמר ליה, משום דלא עסקת בפריה ורביה. חזקיהו המלך, היה רווק. הוא לא התחתן. אמר ליה, משום דחזאי לי ברוח הקודש, דנפקי מינאי בנין דלא מעלו. אמר ליה, בהדי כבשי דרחמנא למה לך. מאי דמיפקדת, איבעי לך למעבד. ומה דניחא קמי קודשא בריך הוא, לעביד. אם כן, מכך שהוא אמר לו, 'משום דלא "עסקת" בפריה ורביה', משמע כי הכוונה על נישואי חזקיהו בעצמו. גם מהרש"א בעצמו, מסביר זאת כך שם. הרי רואים שם, שחזקיהו התחתן לאחר מכן.

ממילא, כאשר שואלים את האדם, 'עסקת בפריה ורביה, הכוונה היא על האדם בעצמו. אין זה משנה, באיזה גיל המדובר. האם הוא בחור, או יותר מבוגר. עליו לעסוק, בכל מה שקשור לעניין השידוך. הרי ישנה טירחא, בכל העניינים שמסביב לכך. וכן הלאה, שיהיו לו ילדים, בן ובת לפחות. עליו לעסוק, בכל המוטל עליו. אם כן, מה היה קשה למהרש"א?

וחושבני, כי יש לי סייעתא גדולה, מדברי ספר מנורת המאור, שהבאנו מקודם. רואים מדבריו,

כי גם הוא פירש כך בפשיטות. הרי הוא אומר, כי הדברים מסודרים לפי הסדר, בהתחלה האדם יקבע עתים לתורה, ואחר זה דיבר בזיווג, כסדר הראוי לאדם, ללמוד תורה ולישא אחר כך אשה. בכלל לא מדובר, על יתום ויתומה. רואים שהדבר היה פשוט כך, אצל מהר"א אבוהב.

מאידך, בודאי שלפי פירוש מהרש"א, הוא מרויח תשובה לשאלה אחרת. הרי לכאורה, לא שואלים כאן את האדם, שאלות על דברים פשוטים. האם הנחת תפילין? האם שמרת שבת? כיון שרוב היהודים, רובם ככולם מקיימים זאת. שואלים כאן על דברים מיוחדים, אשר רבים נכשלים בהם. ממילא, לפי דברינו, ש'עסקת בפריה ורביה' הכוונה היא לנישואין, הרי כמעט כל האנשים מתחתנים. א"כ, מדוע שואלים על כך? זאת קושיא, אשר צריך לתת עליה תשובה.

בכל אופן, שמחתי לראות כי החיד"א בספרו פתח עינים [שם במסכת שבת], דחה את דברי מהרש"א הללו. הוא מביא את דבריו, הא דלא קאמר קיימת פריה ורביה, ואמר עסקת, היינו להשיא יתום ויתומה ע"כ דברי מהרש"א. ולא היה צריך הרב לידחק בזה. כיצד אפשר לדחוק ולהכניס את הפירוש הזה, בדברי הגמרא?

אתם יודעים, ישנן שתי דרכים בלימוד. ישנם אנשים, שהם מעיינים ומוציאים חידושים מדברי הגמרא. וישנם אנשים, שהם מכניסים פירושים, בכוח, לדברי הגמרא. בנ"ד, פירוש מהרש"א, לא נכנס בתוך המלים.

מספרים, כי פעם אחת נפגשו הגר"ח מבריסק, והבן של החפץ חיים, הר"ר אריה לייב, אשר היה פשטן. היה ביניהם ויכות, בנושא מסויים. הגר"ח אמר, כי כך הוא פשט דברי הגמרא. והרב אריה לייב אמר, כי זה אינו הפשט. הם

שערי יצחק – השיעור השבועי

זהו בעצם עונש, מכל מיני סיבות. אבל זה אינו כמו מי שלא עסק בכלל. וזמנין דאין לו עונש כלל. והוא היודע נסתרות.

דרך אגב, זאת לשון מליצה, של החיד"א. במקום המלה 'עשבי', כמו 'עשבי בשמים', הוא כתב בלשון 'עצבי', 'כמה מיני עצבי'. הכוונה היא, לכל מיני דברים מעציבים שישנם בעולם. הוא משתמש במושג הזה, בתורת מליצה.

אם כן, זאת שאלה על דברי מהרש"א, כפי ששאלנו מקודם, ודבריו אינם מוכרחים.

אולם מאידך, אי אפשר להתעלם מכך, כי אכן בעיקר הדבר צודק מהרש"א, שנישואי יתום ויתומה, זאת היא מצוה חשובה מאד.

מפורש בגמ' כתובות ודף נ ע"א, אֲשֶׁרֵי שְׁמֵרֵי מְשֻׁפְטֵי, עֵשֶׂה צְדָקָה בְּכָל עֵת [תהלים ק"ו, ג], זה המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו ומשיאם, וע"י מהרש"א שם. ובסנהדרין [דף י"ט ע"ב] איתא, המגדל יתום בתוך ביתו, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו וכו'.

הרמ"א בחיבורו דרכי משה על הטור, הביא [בחלק אבן העזר סימן ס"ב. והדבר מובא גם בב"ח שם. העורך] כך, הר"י מפאריש היה עושה חתונת יתום ויתומה עם נישואי בנו או בתו. הרב הגדול הזה, כאשר היתה שמחת חתונה של בנו או בתו, הוא היה מביא יתום ויתומה, בכדי לעשות את השמחה ביחד. כנראה, לאותו יתום או לאותה יתומה, לא היו קרובי משפחה שידאגו להם. בכל אופן, הוא היה משמח אותם, בכך שהיה דואג להשיאם ביחד עם נישואי ילדיו.

רואים בדברי הפוסקים, כי זאת מצוה חשובה, להשיא יתום ויתומה. אבל, לא עד כדי כך, כפי שמהרש"א כותב, כי על כך ישאלו את האדם ביום הדין.

מתווכחים. זה אומר בכה, וזה אומר בכה. אמר בנו של החפץ חיים, אם הפשט כדבריך, מדוע רבינו חננאל לא כתב זאת? ענה לו הגר"ח, אם תפתח את העיניים, תראה שהדבר כתוב גם ברבינו חננאל...

כמובן, לפעמים ישנם דברים, אשר אינם כתובים במפורש, אבל זאת היא העמקות. אולם לפעמים, ישנם דברים אשר מרגישים שהם רק בתורת 'לדחוס', להכריח דברים אשר אינם כתובים.

אומר החיד"א, דהשתא ליתיה בשאלה על נישואי יתומים, רק כשיעמוד לדין על גמילות חסדים וצדקה. כאשר ידברו על גמילות חסדים, תדבר גם על העניין של להשיא יתום ויתומה. אבל, לא כאן הוא הנושא. אמנם זו אינה צריכה לפנים, דשפיר נקטי 'עסקת בפריה ורביה', ולא שאלו קיימת פריה ורביה, דאין בידו שיהיו לו בנים. או אם היו לו, להשאירם ברכה אחריו, ושלא ימותו בחייו. מה השאלה, מדוע לא כתוב 'קיימת פריה ורביה? התשובה לכך, כי הדבר אינו תלוי ביד האדם. למשל, ישנו אדם, שהוא עקר רח"ל, ולא יהיו לו ילדים. כמו כן, אפילו אם היו לו ילדים, אבל הם מתו רח"ל. א"כ, אכן הוא לא קיים, אבל הוא אינו אשם. ומשכחת לה, דיעסוק בפריה ורביה כמצותו לשם שמים, ולמעבד כמה טצדקי, ולא יעלה בידו מכמה מיני עצבי [יתבאר בסמוך] דשכיחי בעולם הזה. לכן שואלים, עסקת בפריה ורביה? דאם יעסוק כדינו, ולא הוה ליה בני, או הוה ליה ומיתו, אין ענשו גדול כמי שלא עסק. העיקר הוא, שעסקת בכך. השתדלת ועשית את הכל, בכדי שיהיו לך ילדים. לא משנה, מה קרה בסוף. אתה בסדר.

לכן, אי אפשר לשאול האם 'קיימת פריה ורביה, כיון שהקיום איננו תלוי באדם. וגם אם נאמר שהוא עסק, אין ענשו גדול כמי שלא עסק. דהיינו, כאשר היו לאדם בנים והם מתו,

גם בספר אוצר הפוסקים [שם דף י' ע"א], מביאים תשובה של הגר"ח פאלאגי בספרו לב חיים [חלק ב' סוף סימן כ"ו] הכותב כך, אם יהיה העניין דבר מצוה, כגון שעושה נישואין ליתום ויתומה, או לעני חשוב, עם נישואי בנו או בתו לשם מצות גמילות חסדים, ועל דרך שהיה נוהג הר"י מפריש ז"ל וכמש"ל, בזה מותר גמור ותע"ב ולא יאונה בהם כל און וכו'. ולאחר מכן הם מביאים [באות י"ג], שעשה חופת יתום או יתומה עם חופת אחד מבניו, הכל ביום אחד. דהיינו, אין בכך חשש עין הרע, או עירוב שמחה בשמחה וכדומה, אלא מותר לעשות זאת, ואדרבה גם עשו כך, שתי חופות יחד.

דרך אגב, ראיתי דבר נוסף בספר אהבת וסגולת ישראל [דף ח"ז], שהביא את דברי מהרש"א, והוא כותב כביכול בשם מהרש"א כך, עסקת במצוה להשיא יתומים ובני עניים יעו"ש. או שכתב מזכרונו, או רואים שהוא הבין, כי זה לאו דוקא יתום ויתומה. העיקר הוא, שישנה טירחא לעסוק בדבר זה, למעוטי יכולת, ובודאי שיש בכך מצוה גדולה.

השלמה בעניין האם קדיש דרבנן הוא חובה או רק מנהג, ועל מה סמכו בישיבות ובכוללים שאין אומרים קדיש לאחר הסדר או השיעור.

דיברנו בשיעור הקודם, בעניין קדיש דרבנן, האם הוא חובה? דייקנו מלשון הרמב"ם, שלגבי קדיש תתקבל, כתב הרמב"ם שזהו רק מנהג, דהיינו התוספת. אולם לגבי קדיש דרבנן, הוא כתב זאת בלשון סתום, ומשמעות דבריו שכך היא ההלכה. וז"ל, כל עשרה מישראל או יתר, שעוסקין בתלמוד תורה שבעל-פה, ואפילו במדרשות או בהגדות, כשהן מסיימין, אומר אחד קדיש בנוסח זה, יתגדל ויתקדש שמייה רבא, דעתידי לחדתא עלמא וכו', על רבנן וכו'. ולכאורה, תמוהים דברי ספר ערוך השלחן [סימן נ"ה סעיף ה'ז], כי על אף שהביא את דברי

הרמב"ם, כתב כי קדיש זה הוא רשות. וז"ל, כתב הרמב"ם בסדר התפילה בנוסח הקדיש, הוא מעתיק את הרמב"ם שהבאנו, ומבואר מדבריו, דדוקא עשרה שלומדים ביחד, יש רשות לומר קדיש זה. הנושא שהוא מדבר עליו, הוא כאשר לא למדו בעשרה, כגון שלמדו שמונה או שלשה אנשים וכדו', לא משנה כמה, והם רוצים להביא מניין לצורך הקדיש. אומר בעל ערוך השלחן, לא, הרמב"ם אומר כי זה רק כאשר למדו עשרה. אבל מה הפירוש, 'יש רשות'? למה הוא רשות? אני מבין, כי הוא חובה. לאפוקי אם פחות מעשרה לומדים, וכל שכן אחד כשלומד. ולפי זה יש לגעור באנשים כשיש להם יאר-צייט, לומדים בעצמם איזה פרקי משניות ואומרים קדיש. ואסור לעשות כן. כך הוא כותב, בסעיף ה'.

לאחר מכן [בסעיף ט"ז], הוא חוזר על כך שוב, והוא מדגיש זאת, יש מי שרצה לומר, דכשהיה עשרה בבית הכנסת, אף שלא למדו כולם, אומר קדיש (שם בשם ל"ח וכן משמע מט"ז). ומדברי הרמב"ם להדיא לא נראה כן, דאף על גב דקדושה עושים גם בשביל יחיד, כמו שכתבתי בסימן ס"ט, דהיינו, אל תשאל אותי, למה לגבי קדושה, גם היחיד יכול לומר קדושה, ואילו קדיש לא? מתרץ ערוך השלחן, כי ישנו הבדל, זהו מפני שכל יחיד נתחייב בכל יום בזה, שזהו מעיקר תקנתא דתפילה. מה שאין כן קדיש על הלימוד, אינו בחובה, אלא אם עשרה לומדים ביחד, הרשו חכמים לומר קדיש דרבנן, ולא בעניין אחר. הדבר פלא. לא זכיתי להבין, מה הלשון הזאת, 'הרשו חכמים'? כביכול, חכמים נתנו לו רשות לומר קדיש. וכמו שכתבתי בסעיף ה' בשם הרמב"ם.

אמנם אם הדבר היה נכון, היו מתיישבים בכך דברים רבים.

למשל, לגבי ראש השנה, ישנם מקומות שבהם הרב דורש, לפני תקיעת שופר. שמעתם שמישהו אומר לאחר מכן קדיש? כמו כן,

שערי יצחק – השיעור השבועי

כמו כן, לגבי מה שדיברנו בעבר ושיעור מוצש"ק מקץ ומוצש"ק ויחי ה'תשע"ו, שישנם כאלה האומרים מזמורים לאחר תפילת מנחה, ואינם אומרים קדיש אחרי כן. וכן בעניין שדיברנו, לגבי בית האבלים, לא אליכם. בהרבה מקומות, לאחר המזמור 'שמעו זאת כל העמים', הם מתחילים מיד 'והוא רחום'. אכן לאחר הדרשה, ישנם האומרים קדיש. בסדר. אבל לאחר המזמור 'שמעו זאת כל העמים', אכן ישנם האומרים אז קדיש, והם הצודקים. אולם מי שלא נוהגים לומר אז קדיש, אם הקדיש אינו חובה, א"כ בסדר, אין חובה לומר אותו. ובפרט לדין, שאומרים רבי חנניא וכו', ולאחר מכן קדיש. הרי בלי רבי חנניא, לא היה את הקדיש. א"כ, לא מוכרח ליצור את החיוב. ממילא, אם פה ושם מסיימים מבלי לומר קדיש, אם קדיש זה אינו חובה, הדבר יכול להיות טוב.

חשבת, כי בישיבות ובכוללים, מסתמא הם דייקו כך, בעיקר מלשון המשנה ברורה. מדבריו [בסימן נ"ד ס"ק ט'] משמע, כי הקדיש דרבנן הוא רשות. הרמ"א בשלחן ערוך שם כותב, יאמר השליח ציבור מקצת פסוקי דזמרה, ויאמר קדיש עליהם. כי לעולם, אין אומרים קדיש, בלא תהלה שלפניו. ולכן מתחילין ערבית בלא קדיש (כל בו). דהיינו, לא אומרים קדיש, ללא 'תהלה', או אחרי תפילה. אומר המשנה ברורה, וכן אחר שלמד איזה עניין מתורה שבע"פ, יוכל לומר קדיש דרבנן. לכאורה, מה הפירוש 'יוכל לומר'? היה צ"ל, 'חייב לומר'?

אינני יודע, האם אפשר לפרש כאן, כי הכוונה היא, שלאחר שיש לך רשות, ממילא זאת חובה. הדבר קצת נשמע דחוק.

גם בספר תורת חיים (סופר), כתב בסגנון כזה. בהתחלה הוא חשב שזאת חובה, ולאחר מכן נראה שהוא חוזר בו. הוא כותב [בסימן נ"ד] כך, מתחילים ערבית ללא קדיש. צריך עיון למה

בישיבות הקדושות, ישנם שיעורים של ראשי הישיבות, וכן הרבנים מגידי השיעורים, או שיחות מוסר מפי המשגיח, ומתחילים מיד לאחר מכן תפילת מנחה או ערבית, מבלי לומר קדיש. וכן כאשר מסיימים את ה'סדר' בישיבות, גומרים ללמוד ומתחילים להתפלל, מבלי לומר קדיש. כך זה בישיבות האשכנזיות. בישיבות הספרדיות, אכן אומרים אז קדיש. כך שמעתי. אינני יודע, האם כולן, אבל בחלק מהן, אומרים קדיש. אבל בישיבות האשכנזיות, לא אומרים קדיש לאחר הסדר, ולא לאחר השיעור, ולא לאחר השיחה של המשגיח. אם קדיש זה, לא היה חובה, אזי היה הדבר מובן. כי כיון שאיננו חובה, הם יכולים להתחיל ישר את התפילה. אבל אם הוא חובה, קשיא.

בעל פלא יועץ, מדגיש זאת, שצריך לומר קדיש לאחר שהרב דורש, לפני תקיעת שופר בראש השנה. הוא כותב [בעניין ראש השנה] כך, מצות היום להתעורר מאד בהרהורי תשובה, ובפרט בשעת התקיעות, שאז מלך יושב על כסא דין, ואפילו מלאכי מרום יאחזמו רעד. וראוי בכל קהל ישראל, שיעמוד הרב הזקן שבהם לפני התיבה קודם התקיעות. 'זקן' היינו, או זקן ממש, דהיינו מהאנשים הפשוטים, או זקן שקנה חכמה. ויאמר להם דברי כיבושין בכתב או בעל פה. ישנם מצבים, שהאנשים לא יודעים לדרוש, א"כ שיקחו ספר ויקראו ממנו. ויקרא בגרון כשופר ירים קולו, להודיע ברבים מה נעשה כהיום הזה, כמה כחה של תשובה, וכדומה, לפי צחות לשונו, למען יזכרו וישבו. ואחר הדרשה יאמר קדיש, ויענוהו העם בכוונה ובכל כחם, שהוא מסוגל מאד לכפרת עונות, והשעה צריכה לכך.

דרך אגב, הוא מדגיש דבר נוסף, במ"ש 'יאמר קדיש', כי משמע שזהו כפי המובא בספרים, כי יש סגולה בכך, שמי שאמר את דברי התורה, הוא בעצמו יאמר את הקדיש. יש בכך מעלה יותר חשובה.

לא תיקנו נמי איזה פסוקים קודם ערבית. והוא מתרין, ואפשר לומר, משום דערבית רשות. דהיינו, בגלל שתפילת ערבית היא רשות, לכן לא צריך עד כדי כך. ובהמשך הוא מביא תירוצים נוספים.

בהמשך הוא כותב, כי ישנם מקומות שבהם אומרים מזמורים במוצאי שבת, כגון 'לדוד ברוך י"י צורי המלמד ידי לקרב וגו', או 'למנצח בנגינות' וגו', כפי שנהוג אצלם, מן הדין לומר קדיש אחריו. וביותר פלא, דבהרבה מקומות שגם בימות החול אפילו כשמתפללים מנחה וערבית ביחד, מפסיקים ב'עלינו לשבח' וקדיש יתום אחריו, ואח"כ שיר המעלות וקדיש אעפ"כ במוצאי שבת קודש אין אומרים קדיש קודם תפילת מעריב, ולא שמעתי ולא ראיתי מי שהתעורר על זה. הוא מתפלא, מדוע לא נוהגים כך? והוא מחפש תירוצים לעניין זה. הוא מאריך בכל הנושא הזה. אני קורא בפניכם רק מספר שורות, קצת מכאן וקצת מכאן, בדילוגים, הנוגעות לנושא שלנו.

לאחר מכן [בד"ה שוב] הוא אומר כך, לעולם אין לומר קדיש, רק כשאומר מזמור שניתקן מתנאים ואמוראים לאמרו. הדבר דומה לסברת מהרי"ץ, שהולכים לפי התקנה הראשונה, ואם חז"ל לא תיקנו לומר קדיש, על אף שישנם מנהגים לומר אותו, הדבר אינו מחייב. אבל לא על כל מזמור ומזמור, שירצה לומר אחד קדיש עליו. רק אם הפסיק בין אשרי לקדיש, או בין ישתבח לקדיש, יאמר מזמור, ויהיה הקדיש עליו וגם על הפסוקי דזמרא. רק אם היתה הפסקה, אומרים קדיש, בכדי שיהיה קשר בין הדברים. אבל בעצם, החיוב העיקרי הוא לומר מקודם.

ובהמשך הוא כותב, אפילו אם אומרים קדיש אחר שיר המעלות, הוה כמו קדיש אחר 'עלינו', והקדיש בליל שבת קודש אחר 'מזמור שיר ליום השבת', ואין חיוב על השליח ציבור

לומר קדיש. לדבריו, גם הקדיש הזה, דהיינו לפני מנהגם, שאומרים קדיש לאחר 'מזמור שיר ליום השבת', הוא אינו חיוב על הש"צ, אלא רק כאשר ישנו יתום, מזכים בכך את היתום. אבל בעצם, זה אינו חובה, ולכן אין הש"צ אומרו, אלא היתום, כיון שאין חובה בזאת.

הוא אינו מדבר, על הקדיש שלאחר הלימוד, וממילא לא קשה עליו כלום. הוא דיבר לגבי המזמורים, ולפי דבריו העניין מסתדר.

בעל פסקי תשובות [סימן נ"ה אות ב' דף תע"ה], קצת 'מזכה שטרא לבי תרי'. הרי ישנו כלל בפוסקים, כי כשם שטוב למעט בברכות, כך טוב למעט בקדישים. לא להרבות בקדישים. לקרוא משהו, ולומר קדיש. עוד משהו, ועוד קדיש. לכן בליל שבועות, איננו אומרים קדיש לאחר כל לימוד, דהיינו לאחר לימוד התורה, ולאחר הנביאים וכו', אלא בסוף כל הלימוד. כיון שלומדים ברצף, אין טעם לעשות הפסקות בקדישים באמצע. הקדיש שאומרים בסוף הלימוד, כולל את כל הלימוד, אא"כ עשו הפסקה ועברו לעניינים אחרים, שאינם מחייבים אמירת קדיש.

כותב בעל פסק"ת כך, קדיש אחד שאומרים בגמר הלימוד, או לאחר אמירת פרק תהלים, עניינו גדול ונשגב מאד. חשוב מאד, לומר על כך קדיש. אבל יש בכך לא רק 'עניין'. אלא, וגם יש חיוב לאמרו עפ"י הדין.

ובהמשך [דף תע"ז] הוא כותב, יש לדעת, כי כשיש עשרה שאמרו תהלים או שאר פסוקי תנ"ך יחד, או למדו יחד, עפ"י לשון דברי הרמב"ם (בסדר התפילה) והפוסקים, חיובא איכא לסיים בקדיש. הוא כבר 'תפס' את העניין הזה, שמלשון הרמב"ם רואים, כי הדבר בגדר חובה. אלא שנתנו קדיש זה ליתומים, כי עניינו גדול לעילוי נשמה. דהיינו, בעצם זאת

שערי יצחק – השיעור השבועי

הטעם הוא, כיון שהאגדה משמחת את הלב, א"כ עיי"כ הם יאמרו 'אמן יהא שמיה רבא' בכוונה. וזאת היא הזכות, כי כיון שזה נאמר בכוונה הרצויה, הדבר מקיים את העולם.

לגבי מה שנוהגים בישיבות הקד', שלא אומרים קדיש לאחר הסדר, וגם כאן בביהמ"ד 'פעולת צדיק' אנחנו נוהגים כך, שאיננו אומרים קדיש לאחר הלימוד בכולל, למרות שכאשר ישנם עשרה העוסקים בתורה, יש חובה לכאורה לומר קדיש, בכל זאת יש לכך קצת מקור, בספר קצות השלחן [סימן ט"ז סק"ז] המדייק מדברי הרמב"ם כי זהו דוקא כאשר לומדים ממש ביחד. דהיינו, או שלכל הפחות ישנם עשרה הלומדים ביחד, או אם מישהו אומר שיעור, או דברי תורה, וכולם שומעים, זה נקרא שהם יושבים ועוסקים בתורה, גם אם זה מתוך שמיעה. אין כאן דין, שהם צריכים להוציא בפה. אבל כאשר לומדים בחברותות, זה לא נקרא שהם לומדים ביחד, כיון שכל אחד נמצא בעניין שלו. גם אם הם ילמדו באותו הנושא, אבל כיון שלא כל אחד לומד את אותה ההלכה או את אותה העניין, זה לומד את הגמרא, וזה לומד רש"י, וזה לומד תוספות, וזה לומד הרמב"ם, וזה לומד הרשב"א וכו'. אפילו שהם לומדים את אותה הסוגיא, זה לא נחשב אותו הלימוד. בעל קצות השלחן, מסתפק בעניין זה. והוא מדייק כך, מלשון הרמב"ם. ממילא, אלה שלא אומרים אז קדיש, יש להם על מה לסמוך, כיון שישנו צד כזה.

בעל פסקי תשובות [שם בהערה], מביא את דבריו בזה"ל, ובקצות השלחן נסתפק, אם עשרה ויותר לומדים במקום אחד, אבל לא יחד. דהיינו, הם אינם נושאים ונותנים כולם ביחד, כקבוצה העוסקים באותו העניין, אלא בעניינים שונים, האם מתחייבים בקדיש וכו'. וכותב על כך הפסק"ת, ופוק חזי מאי עמא דבר, שאין מסיימים בקדיש בישיבות ובכוללים.

חובה, אבל נותנים זאת ליתומים, כי בדרך אגב מרויחים שזה לעילוי נשמת אביו או אמו. והוא כותב בהערה 23, עיין בערוך השלחן ובתורת חיים סופר, וצריך עיון. אינני יודע, מדוע צ"ע על בעל תורת חיים, הלא הוא צודק, שהרי הוא דיבר על הקדיש שלאחר אמירת המזמורים.

בקיצור, בעל פסק"ת נלע"ד שהגזים קצת. הוא הכניס כאן, כי העניין של אמירת הקדישים, לדעת הרמב"ם זאת חובה. אבל הרמב"ם לא כתב כך, לגבי המזמורים, אלא רק לגבי תלמוד תורה. אדרבה, לדעת הרמב"ם אין שום חובה לומר קדיש על פסוקים או על מזמורים, אפילו אם יאמר אלף מזמורים. הדבר ברור מלשון הרמב"ם שכתב, כל עשרה מישראל או יותר, שעוסקין בתלמוד תורה שעל-פה, ואפילו במדרשות או בהגדות, לא רק לאחר לימוד משנה וגמרא והלכה, שזהו עיקר עסק התורה, אלא אפילו לאחר מדרשים ואגדות. כי אולי הייתי חושב, שלא על כך היתה התקנה. ותו לא.

למעשה, מלשון הגמרא בסוטה [דף מ"ט ע"א] משמע, כי אדרבה, ישנה מעלה גדולה יותר, באמירת קדיש אחרי לימוד מדרשות ואגדות, מבחינה מסויימת. הגמ' אומרת שם, עלמא אַמאי קא מיקיים? אַקדושא דסדרא, ואִיהא שמיה רבא דאגדתא. א"כ משמע, כי זאת מעלה חשובה, לומר 'אמן יהא שמיה רבא' על אגדתא, כיון שהעולם מתקיים בכך.

לכן, נהוג לשלב את שניהם. דהיינו, לאחר שלומדים הלכה, משנה או גמרא, מסיימים ואומרים רבי חנניא וכו', שזאת אגדה. וכן 'אמר רבי אלעזר אמר רבי חנניא וכו', לאחר 'במה מדליקין'. וכן לאחר 'איזהו מקומן', ר' ישמעאל אומר בשלוש עשרה מדות התורה נדרשת, ישנם האומרים את המשנה 'יהודה בן תימא אומר וכו', ובבלדי יהי רצון וכו' שתבנה בית המקדש וכו'. לא משנה. העיקר שקבעו בסוף הלימוד, סיום של אגדה. והמפרשים אומרים, כי

ובעת הפסק"ת מוסיף עוד דבר, אשר צריך להעיר עליו, כיון שהוא איננו מדוייק. הוא אומר כך, וחזי לאצטרופי שיטת הרמב"ם ודעימיה, דרק על דרוש בפסוקים, חייבים בקדיש, ולא בהלכה ובפלפול וכדומה, וכדלעיל סימן נ"ד. ישנו רמב"ם כזה, בסוף מסכת אבות, שזה לא על הלכה. אין אומרים קדיש על משנה, אלא על דרוש. אבל כבר העירו על כך, כי מה שכתוב שם בפירוש המשניות להרמב"ם, זה אינו מהרמב"ם, אלא מתוך ספר אחר. זה פירוש אחר, אשר הכניסו אותו שם, כנראה זהו פירוש רש"י. לא הרמב"ם כתב זאת שם, ובחיבורו בודאי שהוא כותב במפורש אחרת. גם אם אלו דברי הרמב"ם בפירוש המשניות, והוא זה שכתב זאת שם, אבל בחיבורו 'משנה תורה', הוא בודאי חזר בו. [עיינן מה שכתבתי שם בס"ד במילי דאבות דף ר"ז ד"ה ואכנ].

ממילא, אין 'שיטת הרמב"ם' כזאת, שהקדיש דרבנן הוא רק על דרוש שלפסוקים, אלא גם על לימוד תורה שבע"פ. ואפילו אם למדו סוגיא שלימה, אשר לא מוזכר בה שום פסוק, עצם הלימוד בדברי הלכה, הגם שאין אפילו מלה אחת מאיזה פסוק, הדבר מחייב אמירת קדיש דרבנן, כיון שעסקו בתורה שבע"פ.

יכול להיות, כי אם יש שם יתום, ורוצים לזכות אותו, אזי שיאמר הוא את הקדיש, אבל אין חובה בכך. דהיינו, שיביאו את עצמם לידי חיוב, ע"י שיסיימו ברבי חנניא וכו', בכדי לצאת מן הספק הזה.

שאלה מהקהל: לכתחילה צריך לומר אז קדיש?

תשובת מרן שליט"א: אם זה כפי הסדר הנהוג בישיבות, שלומדים בחברותות, אין צורך לומר קדיש. זהו ספק. הדבר אינו ברור. אין לנו מנהג בזה, כי סדר הלימוד בחברותות לא היה מקובל אצלנו. בארץ תימן, לא היה מושג כזה של לימוד בחברותות, תמיד למדו כולם ביחד.

ממילא, אין מנהג בזה ידוע במסורת, ומאידך ישנו ספק, לכן שלא יאמרו.

שאלה מהקהל: ולגבי שיעור שמוסרים בפני התלמידים?

תשובת מרן שליט"א: זה נקרא שהם עסקו בתורה, ואם הם היו אז עשרה, עליהם לומר קדיש.

שאלה מהקהל: מה לגבי דרשה בליל שבת? תשובת מרן שליט"א: אותו הדבר. כיון שהיו עשרה ששמעו דברי תורה, צריך לומר קדיש. זאת חובה, כיון שהם עסקו בתורה. כמו כן, לאחר הדרשה שאומרים לפני תקיעת שופר, לכאורה ישנה חובה לומר קדיש. אולם יכול להיות, כי שם הדבר שונה, כי אולי זה לא נקרא שהם 'עסקו בתורה', אלא שזה דברי התעוררות. השאלה היא, על מה דיבר הדרשן. בדרך כלל, אומרים דברי התעוררות ומוסר, חיזוק ביראת שמים. אבל כנראה ישנם כאלה, המדברים בפלפול. ואולי נאמר, כי לא פלוג רבנן. בכל אופן, אולי ישנו חילוק כזה. כי בדרך כלל, אומרים אז דברי התעוררות, א"כ זה לא נקרא שהם 'עסקו בדברי תורה'. אולם למעשה, עדיף גם שם לומר קדיש דרבנן. וכן בבית האבלים, לאחר אמירת המזמור 'שמעו זאת כל העמים'. תמיד כדאי לומר זאת. [כיון שהמזמור הזה של בית האבלים, אינו שייך לערבית, הני דומיא דשירי המעלות, שכתב מהרי"ץ שאומרים אחריהם קדיש, והבאנוהו בשיעור הקודם]. אמנם לאחר אמירת מזמור, אין חובה לומר קדיש. לא רק שאין חיוב לומר קדיש לאחר פסוקים, אלא אפילו אין מקום לאמירת קדיש, לפי שיטתנו. אבל ע"י שמסיימים לומר משנת רבי חנניא וכו', או אמר רבי אלעזר וכו', הדבר נקרא שסיימו בתורה שבעל פה.

שאלה מהקהל: מדוע העולם לא נוהג לומר קדיש לאחר לימוד פירוש רש"י לפני מנחת שבת, אלא מיד מתפללים?

שערי יצחק – השיעור השבועי

שאלה מהקהל: אולי הם סמכו, על דעת רש"י בסוף מסכת אבות, שזה רק על דרשה ופסוקים. תשובת מרן שליט"א: יפה. גם זה יכול להיות, בתורת לימוד זכות עליהם. אבל אלו רק תירוצים. כי למעשה, הדבר איננו נכון.

שאלה מהקהל: אם ישנם כמה רבנים האומרים דרשות ושיעורים אחד אחרי השני, ואומרים קדיש לאחר כל דרשה או שיעור, האם עלי לענות?

תשובת מרן שליט"א: אולי הם עושים כך, כיון שאותו הרב שדרש, הולך מיד לאחר דרשתו. ובפרט אם ישנם אנשים מן הציבור, אשר יוצאים אז. אם כן, אולי הם עושים זאת, בכדי לזכות את היוצאים, שאינם נשארים לדרשה השנייה. ויש דבר דומה לזה, בשתילי זיתים סי' קנ"ה סק"ב.

שאלה מהקהל: מה העניין שלא להרבות בקדישים? הרי אדרבה, בכך אנו משבחים את הקב"ה?

תשובת מרן שליט"א: כל דבר שהוא חשוב, כגון הזכרת שם שמים, כאשר אתה אומר זאת יותר מדאי, הדבר נראה ח"ו כזלזול. וכן לגבי ברכה, כאשר מרבים בה, הדבר נהיה נידוש ח"ו, מה"גם שאז כבר לא יענו 'אמן יהא שמיה רבא' בכוונה, כפי שצריך. [בשיעור הבא, תמצא הרחבה ומקורות לעניין הנז"ל].

השלמה בעניין מלאכה שאינה צריכה לגופה בשבת, וטעם מדוע הרמב"ם לא כתב את ט"ל מלאכות האסורות בשבת כפי לשון הגמרא.

לגבי מה שדיברנו בשיעור ומוצש"ק ויגש ה"תשע"ו, בעניין מלאכה שאינה צריכה לגופה, לתרץ את לשון הרמב"ם ששינה את לשון המשנה, ובמקום לכתוב 'החורש והזורע והקוצר וכו', הרמב"ם כתב 'החרישה והזריעה והקצירה וכו', אמרתי מתוך זכרוני לפני שנים רבות מאד תירוץ שראיתי או שמעתי, שזה לפי שיטתו,

תשובת מרן שליט"א: למה? אם למדו עשרה, עליהם לומר קדיש. בודאי שהדבר כך.

שאלה מהקהל: כאשר אומרים דברי תורה לפני 'במה מדליקין' בערב שבת, האם הקדיש שאומרים בסוף, לאחר 'אמר רבי אלעזר וכו', עולה גם דברי התורה שאמרנו לנו כן?

תשובת מרן שליט"א: כן. עולה עבור שניהם. כאשר ישנם כמה סדרי לימוד, כגון שלמדו עניין אחד, ולאחריו למדו עניין אחר, קדיש אחד עולה לשניהם. כשם שאין מרבים בברכות, כך אין מרבים בקדישים. קדיש אחד, כולל את הכל. לדוגמא, לאחר תפילת מנחה, אומרים את המזמורים, 'מזמור לדוד' ו'משכיל לדוד', אם לאחר מכן ממשיכים ללמוד, כגון שישנו מישהו הדורש בדברי תורה, או קובעים שיעור, שלא יגידו קדיש גם לאחר המזמורים וגם לאחר הדרשה, אלא יאמרו קדיש אחד בסוף. יכול להיות, שהוא גם ייחשב לקדיש יתום. קדיש זה, יחזור גם על פרקי התהלים, וכפי שאמרנו בזמנו [בשיעורים המצוינים לעיל], ישנה מעלה באמירת קדיש לאחר מזמורי תהלים, בפרט לסלק את המקטרגים וכו'.

שאלה מהקהל: צריך לומר קדיש, גם לאחר הלימוד בספר הזוהר הק'?

תשובת מרן שליט"א: כן. בליל שבועות, אנחנו כאן בביהמ"ד פעו"צ, אומרים את ה'קדיש דרבנן', לאחר הלימוד בספר הזוהר. אומרים רק קדיש אחד. 'זהמשכילים יזהירו'.

שאלה מהקהל: לפי זה, גם בשיבות הקד' יצטרכו לומר קדיש לאחר השיעור?

תשובת מרן שליט"א: נכון. לכאורה, זאת חובה. אבל כפי שאמרתי לעיל, אולי הם סומכים על הדיוק בדברי המשנ"ב, שכתב בלשון 'יוכל לומר קדיש'. אמנם, אינני מבין זאת. אבל יכול להיות, שכך הם דייקו מדברי המשנ"ב. וצ"ע.

שמלאכה שאינה צריכה לגופה, חייב עליה. והתנא במשנה, סובר כדעת רבי שמעון הפוסט.

חיפשתי עכשיו למצוא את המקור לכך, וראיתי כי הדבר כתוב בשם מהר"ם בנט.

בספר משנה הלכות [חלק י"ז סימן רמ"ו דף תנ"ד] מובא כך, בספר מגן אבות למהר"ם בנעט ז"ל הקשה, למה שינה הרמב"ם מלשון המשנה. דהתנא כתב המלאכות על הגברא, הזורע והחורש, והרמב"ם כתב החרישה והזריעה, שהיא המלאכה. ונמצא, דלהתנא האיסור על הגברא, ולהרמב"ם האיסור על החפצא, כלומר המלאכה, החרישה והזריעה.

ותירין, דתלוי במחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון. דלר"ש, דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, א"כ ע"כ האיסור שהתורה אסרה במלאכות הוא בגברא, שהגברא הוא שנאסר לעשות מלאכה בשבת. אבל לר"י, דס"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, א"כ האיסור הוא על המלאכה, והמלאכה היא שנאסרה. ואפילו אם הגברא אינו חפץ במלאכה זו, מ"מ חייב עליה, כל שהמלאכה נעשית בכוונה, אלא שאינה צריכה לגופה. ומעתה כתב, דהתנא סתם כר"ש, דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, ולכן פתח הזורע והחורש, באיסור של גברא, ולא במלאכה. אבל הרמב"ם פסק כר"י, במלאכה שאינה צריכה לגופה דחייב עליה, עיין רמב"ם פ"א מהל' שבת הל' ז'. ולכן פתח בחרישה וזריעה, דהיינו באיסור המלאכה, ולא באיסור על הגברא. כלומר, האיסור הוא על המלאכה, וזה לא משנה שאינך צריך אותה לגופה.

זהו תירוץ נחמד, המיישב את לשון הרמב"ם בטוב טעם ודעת. וכבר הארכנו על כך, שלהלכה ולמעשה אנו פוסקים כך.

רק שהיה לי קצת חידוש, לגבי מה שהבאנו בזמנו, שמהרי"ץ זיע"א מחשיב את הצרעת לסכנת מות. ובכדי שלא להגיע לכך, מותר לחלל את השבת, במלאכה שאינה צריכה לגופה. אבל לכאורה, הרי הגמרא [נדרים דף ס"ד ע"ב] אומרת, ארבעה חשובין כמת. עני, ומצורע, וסומא, ומי שאין לו בנים. אם כן, יוצא חידוש גדול, שיהיה מותר לעשות בשבת מלאכה שאינה צריכה לגופה, בכדי להינצל מארבעת הדברים הללו. כגון, שהאדם ח"ו לא ירד מנכסיו. הדבר נשמע חידוש, אבל יכול להיות שהדבר נכון.

שאלה מהקהל: האם ישנו הבדל, בין סכנה טבעית לבין סכנה סגולית? הסכנה של 'סומא', היא יותר טבעית, מאשר עוני. תשובת מרן שליט"א: למה? וכי לרדת מנכסיו, אם כל רכושו עומד להישרף, זאת סכנה סגולית? בכל אופן, יכול להיות שאכן אין חילוק ביניהם. אבל חושבני, כי אפילו שכתוב שהסומא חשוב פמת, עם האות כא"ף, אבל סוף סוף זה נקרא בפסוק כך, פי מתו פל האנשים המבקשים את נפשך [שמות ד', י"ט]. וכן הפסוק, בשנת מות המלך עזיחו וישעיהו, א'. הפסוק בעצמו, קורא לכך בלשון מיתה. א"כ, סברת מהרי"ץ דוקא מתקבלת, כי זאת ממש סכנת מות. אבל יכול להיות, כי ה"ה לגבי סכנה סגולית.

שאלה מהקהל: ישנם דברים, שצריך להיזהר מהם מפני העניות. תשובת מרן שליט"א: ישנם דברים, שהן סגולות, כגון שלא לזרוק את הפירורים, שהגמרא [במסכת חולין דף ק"ה ע"ב] אומרת, שזה קשה לעניות. אבל זהו משהו אחר. לא התכוונתי על כך. אתה כעת נכנס, לפרט נוסף. ראשית, אנחנו דנים האם עיקר הדבר נכון שמותר. וכעת אתה שואל, גם אם זה נכון, מה הדין לגבי דברים, אשר על ידם באים לידי עניות ח"ו, שלא בדרך הטבע, כגון דברים

למדנו, לקרוא כדת וכדין, על הַבְּתִים אֲשֶׁר-
יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם. אולם היפ"ה כתב כאן, כי אין
להטעים בבי"ת, ושזה ע"ד הזרות. אכן, ישנם
הרבה אנשים שאינם קוראים כך, הם לא דקדקו
בזה.

אבל חושבני, כי איננו יכולים לסתור את
עצמינו. ולכן, גם בפסוק וְסָרוּ הַצְּפִרְדָּיִם מִמֶּךָ
וּמִבְּתֵיךָ וּמִעֲבֹדֶיךָ וּמִעֲמֻמֶּךָ וגו', יש להטעים את
האות בי"ת במלה זמבתיך'. חייבים לקבל
זאת, למרות שלא למדנו כך, כיון שאין ברירה.
כנראה זה נגרר אגב 'זמבתיך' שבאתנחא,
ששם אין טעם בבי"ת.

כמו כן, לא שייך כאן הכלל, שכאשר ישנם שני
טעמים, הקריאה היא ממוצעת. אולי מישוהו
יבוא ויאמר, הרי יש כאן שני טעמים, א"כ
הקריאה צריכה להיות ממוצעת? והרי אנו
קוראים זאת, ממש מלעיל. אלא התשובה היא,
שזהו רק כאשר שני הטעמים הם מלמטה, כגון
שופר ומארכה. אבל אם ישנו טעם מלמעלה
וטעם מלמטה, על כך לא נאמר הכלל הזה,
והדבר נשאר מלעיל. וכגון זה יש הרבה תיבות,
כגון וְאֶהְבֶּתָּ וְדַבְרִים ו', ד"ל, וְהֶאֱדַמָּה ודברים י"א,
י"ז, אעפ"י שאפשר לחלק.

בכל אופן, שמעתי מכס כעת, כי אתם גם
קוראים כך, על הַבְּתִים, אשריכם. גם אני
למדתי כך, מפי אבא מארי זצ"ל.

דרך אגב, אמרתי לכם בעבר [שיעור מוצש"ק
וישלח ה' את שעריו], כי אני מחפש חבר לעניין המלה
'הַבְּנִפְקָת', וכן 'הַבְּקוּשְׁטָא', וברוך ה' מצאתי
זאת השבוע. יגעתי ומצאתי. מישוהו בשם
מיכאל בן נסים רצאבי מהעיר פתח תקוה ת"ו,
כתב לי מכתב בענייני דקדוק התרגום שהוא
עוסק בהם הדק היטב, עומד לברר כל תנועה
וקוץ, וכשעניתיו לו בטלפון על מכתבו, שאלתי
אותו בנדון דלעיל, והוא אמר לי בפשיטות, כי

שאמרו חז"ל בדרך סגולה, כמו אדם המאבד
את הפירורים, שזה קשה לעניות. זאת שאלה.
כי יכול להיות, שהדברים הללו שהם מצד
סגולה, זה לא מחייב שכך יהיה בכל פעם, אלא
יכול להיות שישנם עוד שיקולים אחרים.
שבשמים לא יחליטו להביא עליו עניות בגלל
זה. לא מחייב, שבכל פעם, יבוא המצב הזה,
כיון שישנם עוד חשבונות אחרים. אולי, רק
לפעמים זה כך.

מדור "דקדוקי תורה" מפרשת וארא ועד פרשת
בשלח.

ברצוני לסיים, במדור "דקדוקי תורה". [מרן
שליט"א מבקש לחלק לציבור חומשים 'תורה
קדומה']. נאמר כמה הערות קצרות, לגבי
הפרשיות הבאות, עד פרשת בשלח, אשר
חשוב לדעת אותן.

בפרשת וארא [פרק ח' פסוק ז'], לגבי הפסוק וְסָרוּ
הַצְּפִרְדָּיִם מִמֶּךָ וּמִבְּתֵיךָ וּמִעֲבֹדֶיךָ וּמִעֲמֻמֶּךָ
וגו'. אינני יודע אם בספרים שלפניכם כתובה
הערת היפ"ה יצ"ו, אין להטעים הבי"ת. אני
קורא זאת, מתוך חומש 'תורה קדומה',
במהדורא עם פירוש רש"י המנוקד.

אותו הדבר, לגבי הפסוק בפרשת בא [כי אני
הכבדתי, פרק י"ב פסוק ז'], על הַבְּתִים. היפ"ה
כותב שם, אין להטעים הבי"ת. והוא על דרך
הזרות.

הערה מהקהל: אבל בספרים שלפנינו, הוא
כותב כי יש להטעים מעט את האות בי"ת?
תשובת מרן שליט"א: הוא חזר בו. כנראה
המהדורא שלפניכם, היא יותר מוקדמת. אני
תמיד מדבר, לפי ה'תורה קדומה' עם פירוש
רש"י, כיון שאני יודע כי זאת היא דעתו
האחרונה. כך הוא עצמו אמר לי. כנראה, הוא
לא שמע אנשים הקוראים כך. אבל אנחנו

אכן כך הם קוראים, 'הַבְּנֵי־קַת', 'הַבְּקוֹשְׁטָא', ג'דש חזק. א"כ אמרתי, ברוך ה'. לא הייתי בטוח, שכך למדנו. אבל הוא אמר לי, כי ברור לו שהדבר כך. שישו בני מעי, אם ספיקות שלכם כך, ודאות על אחת כמה וכמה.

שאלה מהקהל: מעניין ששם משפחתו הוא רצאבי. הוא ממקום אחר?

תשובת מרן שליט"א: משפחתו היא מהתלמידים של אבא מארי זצ"ל. חיפשתי חיזוק לכך, שלכל הפחות ישנה דעה כזאת. חשבתי כי אולי אינני זוכר טוב. אבל כעת הדבר חיזק אותי, שאכן כך למדנו. גם אם אחרת, הדבר איננו מובן, במה הדבר שונה מן המלים שבמקרא, 'הַבְּצַעְקָתָהּ', 'הַבְּמַחְנִים', וכדומה, שהדגש חזק. בכל אופן, ישנה דעה כזאת.

בפרשת בשלח ופרק ט"ו פסוק ב', בשירת הים, עָזְוִי וְזַמְרַתִּי יְהִי וַיְהִי־לִי לְיִשׁוּעָה, התרגום הוא, כפי שאנחנו למדנו, כולם למדו לתרגם כך, תוקפי ותושבחתי דחילא, י"י. ההפסקה היא, במלה 'דחילא'. היפ"ה שינה זאת כאן, על פי בעל מרפא לשון.

הערה מהקהל: מרן שליט"א דיבר על כך בהרחבה, באחד השיעורים.

תשובת מרן שליט"א: נכון. דיברתי על כך (בשיעור מוצש"ק וארא ומוצש"ק בשלח ה'תשע"ב). אני רק מזכיר זאת שוב, בכדי שהדברים יהיו כתובים בשלימות, כסדר הפרשיות.

אמנם, בעל מרפא לשון, כותב בצורה חריפה כנגד זה. הוא מודה, כי כך הוא המנהג, אבל הוא טוען שזאת טעות. אבל בספר נפלאות מתורתך, יישבנו בס"ד את כל טענותיו של בעל מרפא לשון. לכן, כדאי לתקן זאת בספרים, בכדי שהילדים המתרגמים לא יתבלבלו.

הערה מהקהל: בספרים שלפנינו, הדבר כתוב נכון, 'תוקפי ותושבחתי דחילא, י"י'? תשובת מרן שליט"א: כאן בבית הכנסת שלנו "פעולת צדיק", כבר תיקנו זאת בגוף הספרים, בכדי שהילדים לא יתבלבלו, ואלו הם הספרים שלפניכם. תשימו לב, שזה מתוקן עלידי גירוד, ובע"ט. זה לא בדפוס עצמו המקורי. ועכשיו אני מבקש מכולם שיתקנו זאת, אותם הנמצאים במקומות האחרים. כיון שאחרת, תהיה לילדים שגיאה. הם בסוף יגידו, כי כך הם נוהגים.

בפרק ט"ו פסוק ט"ז, עָד־יַעֲבֹר עִם־זוֹ קְנִיָּתָ, ישנה אריכות בעניין זה, אבל אינני נכנס לכך כעת, ברצוני לומר כעת רק את המסקנא. אם נרחיב על כל דבר, אלו 'מים שאין להם סוף'. בכל אופן, נהוג לקרוא 'עד יעבור עם זו, קנית'. הדבר ידוע, כי כך קוראים בס"ת, וכן בתפילה. ישנם תיגאן, שבהם כתוב כך. מי שאומר אחרת, זה בסדר, יש לו על מה לסמוך. אבל, הוא המקובל. לעשות הטפחא בתיבת זו.

ישנה עוד הערה חשובה, לגבי פסוק י"ח, י"י וַיִּמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד. אינני יודע, מדוע רבים העבירו את הטפחא, למקום שאיננו נכון. הרי התרגום, צריך להיות כמו הפסוק. כפי שבפסוק קוראים, י"י, ימלוך, לעולם ועד, כך צריך להיות גם התרגום, י"י, מלכותיה, לעלמא ולעלמי עלמא. אינני יודע, מדוע הזיזו כאן את הטפחא, וכתבו י"י, מלכותיה לעלמא, ולעלמי עלמא. אנחנו למדנו להפסיק בתיבת 'מלכותיה'. וכן העיקר.

שאלה מהקהל: לגבי הפסוק 'עם זו, קנית', שמעתי כי נוסח שאמי קוראים כך?

תשובת מרן שליט"א: אולי כוונתך, גם נוסח שאמי. בנוסח בלדי, בודאי שהדבר כך.

שאלה מהקהל: איך האות רי"ש, היא מהשיניים?
תשובת מרן שליט"א: אתה צודק, זאת קושיא עתיקה, כבר מדברים על כך בספרים רבים. אינני יודע, האם מישהו הצליח לתרץ זאת. ישנו משהו לא ברור, בעניין האות רי"ש. בספר יצירה, בכלל לא מונים את האות רי"ש עם האותיות דלעיל, אלא עם אותיות בג"ד כפ"ת, דהיינו בג"ד כפר"ת. זהו נושא, הצריך עיון גדול.

בכל אופן, אומר בעל מחברת כתרי התורה, מה שנקרא מחברת צנעאני, שהיא בלשון הערבית, ואשר תירגמה הרב יפ"ה יצ"ו [דף ו'] בזה"ל, אם תרצה לידע מוצאי האותיות, אם ברצונך להבחין, על כל אות מהיכן היא יוצאת, בטא את עיקרן כדי שיתבאר לך זה. ועיקר האותיות הוא כאמרך א ב ג וכו' לפי סדר זה. לפי שאם אמרת אל"ף בכללותה, הרי יצאה משלשה מוצאות, לפי שהיא שלש אותיות. האל"ף, מאותיות הגרון. והלמ"ד, מאותיות הלשון. והפ"א, מאותיות השפתיים. כאשר אתה אומר את המלה אל"ף, יש כאן שלש מוצאים. לכן, אל תאמר, אל"ף, אלא א"ה. כיון שאם תאמר את האותיות הנוספות, לא תצליח לדעת מהיכן יוצאת האות אל"ף. וכן ב"י, משני מוצאות. הב"י, מהשפתיים. והיו"ד, מהחיד. וכך כל האותיות. אבל עיקר אל"ף, הוא אמרך א, כפי שאתה מבטאה בעת הקריאה. לפי שאם אמרת אַרְיָן, הרי לא ביטאת מהאל"ף אלא את עיקרה, והשמטת הלמ"ד והפ"א. אתה לא אומר אַלְיָן, אלא א"ה. לפי שאינן נוספות על העיקר, אלא כדי שיובן עיקר האות כשנאמרת לבדה.

מעיר על כך היפ"ה, בחיבורו לעומת המחברת ואת ד"ו, כי יש כאן דבר אשר איננו ברור. הרי כתוב שם, שהאות ב"י יוצאת משני דברים. הב"י מהשפתיים, והיו"ד מהחיד. כותב היפ"ה, אבל המנהג פשוט, דאף באמירת האות בכללותה, אין מבטאים יו"ד של ב"י מהחיד,

שאלה מהקהל: כוונתי לומר, כי נוסח שאמי קוראים אחרת מאיתנו. הם קוראים, 'עד יעבור, עם זו קנית'?
תשובת מרן שליט"א: נכון, כי כך כתוב בספרי הדפוסים. אבל בספרי התיגאן, ישנה מחלוקת בעניין זה. ישנם תיגאן, שבהם כתוב כך, 'עד יעבור, עם זו קנית', וישנם תיגאן שבהם כתוב אחרת, 'עד יעבור עם זו, קנית'.

חושבני, כי ישנה סיבה לכך. הרי לכאורה, לפי המשמעות, אכן היה צ"ל, 'עד יעבור, עם זו קנית'. אבל ישנו כלל, של 'זיווג הטעמים'. דהיינו, הטעמים מקבילים האחד לשני, הטעם אחד מושך את הטעם השני. א"כ, כיון שהרישא היא כך, 'עד יעבור עמך, י"י'. כך גם הסיפא, 'עד יעבור עם זו, קנית'. זאת בכדי להסביר, מדוע הדבר כך, ובודאי שישנם עוד טעמים אחרים לעניין זה.

חידוש מהיפ"ה יצ"ו בחיבורו "לעומת המחברת" על מחברת כתרי תורה בעניין מוצא האותיות, ופליאה על דברי מחברת התיגאן הנ"ל.

ישנו דבר חידוש, שכותב היפ"ה בחיבורו 'לעומת המחברת' על מחברת כתרי התורה. הוא העיר כאן, הערה טובה.

אבל ראשית, צריך להקדים כדי להבין במה המדובר. הרי יש את עניין, מוצא האותיות בפה. כגון, אותיות הגרון, ואותיות השפתיים, ואותיות השיניים. האותיות אחה"ע, אלו אותיות הגרון. והדבר הולך, לפי סדר מוצאם. האות אל"ף, היא הראשונה, ולאחריה האות חיי"ת, ואח"כ האות ה"א, ולבסוף האות עא"ן, שהיא העמוקה ביותר. אחרי כן, יש את אותיות החיד, גיכ"ק, גם הן לפי סדר עולה. האות גימ"ל, הכי קרובה לשיניים, ולאחריה האות יו"ד וכו', זה הולך ועולה. לאחר מכן, אותיות דטלנ"ת, הן אותיות הלשון. וכן אותיות זסשר"ץ, אלו אותיות השיניים. ואותיות בומ"פ, אלו אותיות השפתיים.

כשם שאין מבטאים יו"ד של גימ"ל, ואל"ף של ה"א, ווי"ו של יו"ד, וכיוצ"ב. הוא טוען, כי לא נוהגים כך. דהיינו, כאשר אתה אומר אל"ף, זה בסדר, כי אתה אומר אל"ף מכאן ולמ"ד מכאן וכו'. אבל לגבי האות ב"י, אינך יכול לומר כי האותיות יו"ד היא מהחיד. אם היית אומר ב"י, אזי היתה נשמעת האות יו"ד. אבל כשאומרים ב"י, האות יו"ד אינה נשמעת. כפי שכאשר אומרים את האות גימ"ל, האות יו"ד אינה נשמעת. א"כ, מה קרה כאן?

בעל מחברת התיגאן, היה תימני? וכי הוא קרא כך, ב"י, באות יו"ד הנשמעת? הדבר קצת מוזר. לכן היפ"ה מעיר, כי המנהג אינו כך.

אבל השאלה היא, כיצד בעל המחברת כתב כך? הדבר ממש תמוה. הרי ישנן הוכחות גדולות ועצומות, כי מבטא האשכנזים, הוא שגיאה. כגון במלה בְּנִי, שהם מוציאים את האות יו"ד במבטא. וכן במלה בֵּית, וכדומה, שהם קוראים כאילו מנוקד בֵּית.

הערה מהקהל: כך גם לגבי המלה תִּשְׁעַ, הם אומרים תִּישְׁעַ.

תשובת מרן שליט"א: אכן, בין כשיש את האות יו"ד, ובין כשאין את האות יו"ד. אבל אפילו כאשר יש את האות יו"ד, לא צריך לבטא אותה. א"כ, כיצד בעל המחברת כתב כך? בספר שפת אמת כותב והרב בן ציון הכהן, בשער התנועות דף רי"ג, כי הדבר נהיה אצל האשכנזים, רק בדורות האחרונים. ואילו בעל המחברת, היה מלפני כמה מאות שנים. הדבר פלא עצום.

אין לי תירוץ על הקושיא הזאת, רק שאין קושיא מעיקרא. דהיינו, בדקתי בשני ספרים קדמונים, וראיתי כי השורה הזאת אינה נמצאת בדברי המחברת. אם כן אמרתי, ברוך ה', לכל הפחות ישנו הסבר, כי אולי ישנה כאן טעות בכתובה. אכן, ישנם ספרי תיגאן, אפילו

החשובים שבהם, שכתוב בהם את הדברים דלעיל. כגון, בתאג של הר"ר שלמה הסופר, וכן בתאג הנקרא 'תאג חבשוש', וכן בתאג של הר"ר דוד בן בניה. אבל, יש לי תאג של הר"ר יהודה חאזי, זהו תאג מדוייק מאד, והמלים הללו בדקתי ואינן נמצאות שם.

אבל גם שם, בסוף הספר הנדפס לעומת המחברת, מובא דברי המחברת עם הערות בשפה הצרפתית. ראיתי [בדף 8] כי כתוב כאן משהו, על המלים הללו בדיוק. יגעת לחפש מישהו, שידע את השפה הצרפתית. ואז שאלתי אותו, תגיד לי מה כתוב כאן? והוא ענה לי, כתוב כאן, כי בכתב יד מסויים, המלים הללו אינן נמצאות. המלים הללו, הן חסרות שם. א"כ אמרתי, ברוך ה', כבר יש לנו לפחות שני ספרים, אשר בהם המלים הללו אינן כתובות. אולי הדבר נכנס כאן בטעות.

ממילא, אם לא גורסים זאת, הרי שהקושיא בכלל איננה מתחילה. זהו תירוץ קצת דחוק. מי שימצא תירוץ יותר טוב, אשמח לשמוע זאת. בכל אופן, המקום ברוך הוא האיר את עינינו, לכל הפחות להמעיט ולהקל את הקושיא, כי אולי מעיקרא הדבר לא נכתב.

שאלה מהקהל: אולי מה שבישיבות לא אומרים קדיש מיד לאחר השיעור, כיון שעדיין שואלים את הרב שאלות. תשובת מרן שליט"א: אם כן, שיאמרו קדיש לאחר השאלות.

שאלה מהקהל: אבל בדרך כלל אומרים את השיעור בחדר השיעורים, ולאחר מכן הם הולכים לבית המדרש להתפלל.

תשובת מרן שליט"א: לא על כך דיברתי. אני מדבר, כאשר השיעור הוא בבית המדרש. דהיינו, באותו המקום שבו הם מתפללים. אבל אם הם עוברים למקום אחר, יכול להיות שאתה צודק, כי ישנה בכך בעיא צדדית.

ניתן להקדיש כל שיעור
להצלחה ולרפואה,
או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת
השיעור

מפי מרן הגאון שליט"א,
וכן באמירת "מי שבירך"
בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.
נא לתאם זאת לפני השיעור.
והתורמים והמסייעים להפצת
התורה ולזיכוי הרבים, ימלא
המקום ב"ה כל משאלות ליבם
לטובה. אכ"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר,
נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א
קודם הוצאתו,

הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן
דברים רבים,

אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו,
נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר
ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה
המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר
היטב את הדבר
להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.
הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

שאלה מהקהל: לגבי מה שדיבר מרן שליט"א
בהתחלת השיעור, לגבי האיסור לקרוא
בספרים חיצונים, ספרי קריאה הפסולים,
השאלה היא האם הכוונה גם לגבי ספרים אשר
נפסלו עכשיו? המדובר על ספרים המכילים
דברים שבקדושה, אבל הכניסו בהם דעות זרות
וכדומה.

תשובת מרן שליט"א: זה לא משנה. גם אם
המחבר פסול, אפילו שהוא יכתוב את ספר
הזוהר הק'. לדוגמא, ישנם אנשים, ישנו זוהר
מפורסם, אשר מוציאים אותו אנשים שאינם
ראויים. אין הבדל. הספר הזה טמא. על כל זה,
צריך לעשות 'ביעור חמץ'. אלו ספרים טמאים,
שצריך להיזהר מהם ביותר. כיון שיש להם
כוונות, להכניס ולהשריש את הדעות שלהם.

נזכרתי עתה בדבר נוסף, הקשור לפרשת
בשלח, אשר יש צורך לעורר עליו. דהיינו, את
פסוקי 'זיסע' 'זיבא' 'זיט', החזרנו את המנהג,
לומר אותם בקול נמוך. ואת המלים 'זיבקעו
המים', לומר בקול רם וחזק, וכן בתרגום. כבר
דיברנו על כך בעבר [שיעור מוצש"ק שמיני
ה'תש"ע], ואני רק מזכיר זאת כעת, בכדי
להכניס זאת לרשימה.

הערה מהקהל: היפ"ה מציין זאת ב'תורה
קדומה', אבל ללא עניין הגבהת הקול במלים
'זיבקעו המים'.

תשובת מרן שליט"א: הוא אכן מזכיר כי כך
היה המנהג הקדום, במובן כי בדורות הללו
הדבר כבר אינו קיים. אבל, הדבר קיים, ואנחנו
רוצים לקיימו. אדרבה, לחזק אותו ולהוסיף.
זיבקעו המים, והתרגום 'זאתבזעו מיא', לומר
בקול גבוה. זהו אכן חידוש שלא היה ידוע, ולא
נזכר לשעבר בספרים שראינו, אך זכינו לברר
ולבאר שיש לכך מקור, וגם טעם נפלא כמו
שהסברנו בס"ד בזמנו, שקול הבקיעה נשמע אז
בכל העולם. וברוך י"י לעולם.